

GAZİ TÜRKİYAT
G Ü Z / 2 0 2 3

Atf / Citation

ŞAHİN, H. H. (2023). "Kraliyet Tacındaki Bâbürlü Mirası: İngiltere ve Hindistan Arasında Paylaşılamayan Kuh-i Nur Elması". *Gazi Türkiyat*, 33: 21-35.

Geliş / Submitted

07.07.2023

Kabul / Accepted

26.11.2023

DOI

10.34189/gtd.33.002

KRALİYET TACINDAKİ BÂBÜRLÜ MİRASI: İNGİLTERE VE HİNDİSTAN ARASINDA PAYLAŞILAMAYAN KUH-İ NUR ELMASI

The Baburid (Mughal)¹ Heritage on the Royal Crown: Kuh-i Nur Diamond that Can't Be Shared between Britain and India

H. Hilal ŞAHİN*

Öz

Antik Mısır ve Mezopotamya'dan sonra dünyanın en eski medeniyeti İndus (Harappa) uygarlığına ev sahipliği yapmış olan Hindistan, kadim bir tarih ve kültüre sahiptir. Bulunduğu coğrafi konum ve zenginlikleri itibarıyla tarihi boyunca farklı kavimlerin hedef sahası olan ve dolayısıyla sürekli dış istilalara maruz kalan bu ülkede siyasi birliğin ise antik çağdaki Maurya İmparatorluğu dışında sadece Türk ve İngiliz hakimiyetleri dönemlerinde tesis edildiği görülür. Ancak İngilizler de dâhil olmak üzere bütün kavimler, Hindistan'ın yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden payına düşeni almak için buraya yönelirken, Hindistan'ı vatan olarak tasavvur eden ve burada devletler kuran yalnızca Türkler olmuştur. Nitekim bu coğrafya asırlarca, Türk hanedanlarından müteşekkil Delhi Türk Sultanlığı ve Bâbür İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmış ve önceleri harap bir hâldeyken Türk idareciler sayesinde mamur edilmiştir. Hindistan'da hüküm süren Türklerin imar ettiği eserlerle burayı bayındır hâle getirmelerinin dışında bir başka özellikleri ise Hindistan'a ait miraslara sahip çıkmaları ve muhafaza etmeleridir. İşte bu kadim coğrafyanın miraslarından biri de Kuh-i Nur Elması'dır. Askeri bir harekât sırasında Bâbürlülerin eline geçen bu elmas, yüzyıllarca muhafaza edilmiş, ancak 19. yüzyılda İngilizlerin yağmasıyla İngiliz saray mücevherlerinin bir parçası hâline gelmiş ve Kraliçe Victoria'nın tacında yer alan en haşmetli süse dönüşmüştür. Bu husustan hareketle çalışmamızda Hindistan tarafından İngiltere'den iadesi talep edilen ve iki devlet arasında krize yol açan Kuh-i Nur Elması'nın ortaya çıkış hikâyesine yer verilerek bu paha biçilemeyen Bâbürlülerin

¹ Babür Şah ile başlayan Türk İmparatorluğu dönemi İngilizlere kadar 332 yıl (1526-1858) sürmüştür. Daha sonra yönetimi devralan İngilizlerin Babür Türk Devleti'ne "Mugal-Mughal-Mogul" isimlerini verdikleri kaydedilmektedir. Babürlüler Devleti, Batı literatüründe de bir Türk devleti olarak değil "Mughal Empire-Mogul Empire" yani "Moğol İmparatorluğu" olarak adlandırılmaktadır. "Mughal" Farsçadaki "Moğol" kelimesiyle eş anlamlıdır. Ancak Farsçada bu kelime Moğolistan ve Moğollar için kullanılmaktadır (Şahin 2020a, 614; Şahin, <https://gercektarih.com.tr/baburun-vekayisinde-turk-ve-mogol-kavramlari-uzerine/> erişim tarihi, 17.6.2023).

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. h.hilalsahin@hbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3192-4658

mirasının günümüze kadar ulaşan serüveni irdelenmiş ve Hindistan tarihi araştırmalarına referans olunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuh-i Nur Elması, Kraliyet, Tac, İngiltere, Hindistan, Bâbürlüler, Bâbürlü Mirası

Abstract

Having hosted the Indus (Harappa) civilization, the world's oldest civilization after Ancient Egypt and Mesopotamia, India has an ancient history and culture. In this country, which has been the target area of different tribes throughout its history due to its geographical location and richness, and therefore has been constantly exposed to external invasions, it is seen that political unity was established only during the periods of Turkish and British domination, except for the Maurya Empire in the ancient period. However, while all the tribes, including the British, headed here to get their share of the underground and aboveground riches of India, it was only the Turks who recognized India as their homeland and established states there. As a matter of fact, this country has been under the dominance of the Sultanate Delhi Turk and The Empire of Baburid (Mughal), which is composed of Turkish dynasties, and was prosperous thanks to the Turkish administrators, while it was in a ruined state before. Apart from the fact that the Turks, who ruled in India, made this place prosperous with the works they built, another feature is that they protect and protect the heritage of India. One of the legacies of this ancient geography is the Kuh-i Nur Diamond. This diamond, which was captured by the Mughals during a military operation, was preserved for centuries but became a part of the British palace jewels with the plunder of the British in the 19th century and turned into the most majestic ornament on the crown of Queen Victoria. From this point of view, in our study, the story of the emergence of the Kuh-i Nur Diamond, which was requested to be returned from England by India and caused a crisis between the two states, was included, and the adventure of this priceless Mughal heritage that has survived to the present day has been examined and it is aimed to be a reference to the historical research of India.

Keywords: Kuh-i Nur (Koohi Noor) Diamond, Royal, Crown, Britain, India, Baburids (Mughal), Baburid Heritage

GİRİŞ

Orta Çağ'a ait özellikle Farsça ve Arapça kaleme alınmış eserlerde, Hindistan'ın ticari bakımdan değerli hayvan, bitki ve madenlerinden sıkça bahsedilmekte olup hatırat niteliği taşıyan yazılarda da Hindistan coğrafyasının yeraltı ve yerüstü zenginlikleri detaylı biçimde anlatılmaktadır. Dolayısıyla 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başlarından itibaren Avrupalı devletlerin Hindistan'a olan ilgilerinin artması ve bu coğrafyaya yönelmelerinin temel sebebi de buranın ticari değeri yüksek, geniş kaynaklara sahip olmasından ileri gelmiştir (Konukçu 1993: 538-539; 1998: 75-81). Nitekim ilk olarak Portekizli kâşif Vasco da Gama 1498 yılında Hindistan'ın Kalküta Limanı'na ulaşmış ve 1500'de ilk ticari faaliyetinde bulunarak geç dönem Hindistan tarihine yön verecek sömürgeciliğin başlamasına önyak olmuştur.

Vasco da Gama öncülüğündeki Portekizlilerden sonra Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi devletlere hizmet eden Avrupalı tüccarlar da kurdukları şirketler vasıtasıyla Bâbü İmparatorluğu (1526-1858) idaresindeki Hindistan'da ticari faaliyette bulunabilmek amacıyla birbiri ardına bölgeye gelmeye başlamışlardır. Nihayet 1601'de kurulan Doğu Hindistan Şirketi (East Indian Company) çatısı altında Bâbürlülerin dördüncü İmparatoru Cihangir Şah (1605-1627)'tan, Hindistan'da ticari üs kurmak için 1612'de izin alan İngiliz tüccarlar, zaman içerisinde diğer rakiplerini saf dışı bırakarak Hindistan'ın Avrupa ile olan ticaretini tekeline almışlardır. Yine

Cihangir Şah döneminde N. Withington, W. Hawkins, Sir Thomas Roe, W. Finch, Th. Coryat, Terry Edward ve Jhon Jordain gibi seyyahların da Hindistan'a gelerek her bakımdan refah içindeki Bâbürlü ülkesini Batı'ya tanıtmaları, Avrupalıların bu coğrafyaya olan ilgisini daha da artırmıştır (Mill 1826: 3; Özel 2021: 131-141; Konukçu 1993: 538-539; Rothermund 2021: 49-51).

İlk başlarda Bâbürlüler için sorun teşkil etmeyen, hatta kârlı gibi görünen bu ticari imtiyazlar, İngilizlerin bölgede siyasi ve askerî bir güce dönüşmesiyle beraber 18. yüzyılın başlarından itibaren Bâbürlülerin çöküşüne, Hindistan'ın ise İngiliz sömürgesi hâline gelmesine zemin hazırlayan en önemli nedenler arasında yer almıştır. Zira İngilizler bu tarihten sonra Hindistan'da yalnızca ticaret yapmakla yetinmemiş, yaptıkları yağmalarla Bâbürlülere ait onlarca kıymetli eşya ve mücevheri de İngiltere'ye taşımıştır. Dolayısıyla bunlardan biri de araştırmamıza konu olan ve Bâbür İmparatorluğu'nun kurucusu Bâbür Şah (1483-1530)'ın da *Bâbürnâme'sinde*, "Bütün dünyanın iki buçuk günlük masrafı" diye tanımladığı, Fransız Seyyah Jean Baptiste Tavernier'in 11.723.278 lira değer biçtiği *Kuh-i Nur Elması'dır* (Bâbür 1970: 437; Tavernier 1925: 335).

KUH-İ NUR ELMASI'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE BÂBÜRLÜLERİN ELİNE GEÇİŞİ

1725'te Brezilya'da elmas madenlerinin keşfedilmesine kadar, Borneo Dağları'nda bulunan siyah elmas kristalleri dışında, dünyanın tüm elmaslarının Hindistan'dan geldiği bilinmektedir. Eski Hint elmaslarının alüvyal olduğu, eski nehir yataklarının yumuşak kumlarından ve çakıllarından çıkarılan doğal kristaller gibi elekten geçirilip çıkarıldıkları söylenmektedir. Bu tür alüvyal elmasların çoğu küçük, doğal oktahedral (sekiz yüzeyle) kristallerdir. Ancak çok nadiren, tavuk yumurtası büyüklüğünde bir elmas bulunduğu (Dalrymple vd. 2017: 19) ve bunlardan birinin de Hindistan'ın binlerce yıllık geçmişi ile efsanevi kökene sahip Kuh-i-Nur (Nur Dağı) elması olduğu bilinmektedir.

Hintli yazar N. B. Sen'e göre, elmasların kralı ve kralların elması olarak bilinen Kuh-i Nur, Karnataka'da Krişna Nehri'nin sağ kıyısında yer alan antik Kolar madeninde bulunmuştur (1953: 19-26). Bazı yazarlar da bu ünlü elması yaklaşık 5 bin yıl önce ya Orta Hindistan'daki Machilipatnam yakınlarındaki aşağı Godavari Nehri'nin yatağında ya Andra Prades'teki Golkonda madenlerinde ya da Maharaştra'daki Amaravati tepelerinde keşfedildiğini ileri sürmektedir (Sandhu 2006: 1). Bu mücevherin Hint kesimindeki ağırlığı 186 karat olup MS. 1852'de Londra'da yeniden kesildikten sonra ağırlık 105,6 karata düşürülmüştür (Bıyıktay 2021: 67).

Tarihi gizem ve efsanelerle dolu olan Kuh-i Nur, muhtemelen ilk olarak Hindistan coğrafyasında çıkarılmıştır. Bazı araştırmacılar, Sanskritçe ve Mezopotamya metinlerinde, MÖ 3200 gibi erken bir tarihte elmastan bahsedildiğini düşünse de bu tarih kanıtlanamamıştır. Ayrıca, Kuh-i Nur'un güzelliği ile tanrıların bile aklını

başından aldığına dair bir Hindu inancı da bulunmaktadır. Buna göre elması takan herhangi bir erkeğin, bir ömür boyu kötü şansa sahip olacağı söylenmektedir. Söz konusu efsane İngiliz kültüründe de yerini almış ve elması takan kadınların gücünün artacağı, tacı takan erkeklerin ise belalardan kurtulamayacağı düşüncesi hâkim kılınmıştır. “Bu elmasa sahip olan kişi dünyaya da hakim olacaktır ancak getireceği tüm uğursuzlukların da bilincinde olacaktır. Sadece bir kadın veya tanrı onu dokunulmazlıkla takabilir.” (Wilkinson 2016: 59)

Öte yandan yazılı kayıtlara göre Kuh-i Nur’un ilk ortaya çıkışı Delhi Türk Sultanlığı (1206-1526)’nda hüküm süren hanedanlardan Halaciler (1290-1326) dönemine rastlamaktadır. Halacî Hanedanından Alâeddîn Halacî (Muhammed Şâh) tahtta oturduğu (1296-1316) yıllarda Moğollar Hindistan’ı tahakküm altına almak için birbiri ardına ani baskın ve yağma hareketleri düzenliyor ve Delhi yönetimini önlem almaya zorluyordu. O sırada Dipalpûr ve Multan Valisi Melik Gazi Tuğluk’un tavsiyesi üzerine Melik Kâfûr adındaki kumandanını ordunun başına geçiren Alâeddîn Halacî, 1306’da başlatılan askerî harekâtla Moğol tehdidini bertaraf ettikten sonra, ertesi yıl yönünü Kuzey Hindistan ve Dekken Yarımadası arasında yer alan Devagiri (Kozhikode)’ye çevirdi ve bu başarılı kumandanını yeniden ordu komutanı olarak görevlendirdi. Melik Kâfûr üç yıl süren seferin ardından 1310’da Hükümdar Prataparudra’yı antlaşmaya mecbur bıraktı ve Prataparudra, 100 fil, 7.000 at ve birikmiş tüm hazinelerini teslim edip, yıllık haraç ödeyeceğine dair söz verdi. Teslim edilen mücevherler arasında Hindistan’ın ünlü şairi Emir Hüsrev’in dediği gibi “tüm dünyada eşi benzeri olmayan” bir mücevherin varlığından ve bunun da muhtemelen Hafi Han ve diğer sonraki tarihçilere göre Melik Kâfûr’un Dekken’den getirdiği, “Bâbü’ün Elması” olarak da bilinen Kuh-i Nur olduğundan söz edilmektedir (Bhavan 1960: 34; Bıyıktaş 2021: 65; Jackson 1999: 181-252; Firişte 1829: 213; Ali 2020: 66-77).

Bu elmasın yazılı kayıtlarda bir sonraki izine ise 200 yıl sonra Bâbürlülerin kurucusu ve ilk hükümdarı Bâbü Şah’ın anılarını anlattığı *Bâbü’r-nâme*’sinde rastlıyoruz. Emir Timur Küregen’in beşinci göbekten torunu olan Bâbü Şah, Türkistan’da padişahlık yaptığı Endican (Fergana)’da, Safevi, Özbek ve diğer Timurlu mirzalar karşısında tutunamayarak yönünü Hindistan’a çevirdi. Beşinci seferin sonunda (Nisan 1526) Delhi’nin kuzeyindeki Panipat denilen yerde Delhi Sultanlığı’nın son hanedanı Lûdîlerle yaptığı savaşı kazanan Bâbü Şah, Hindistan’da yeni bir Türk devletinin temelini attı. Bu savaşta Lûdî hükümdarı İbrahim Lûdî ile beraber savaşan eski Gwailor (Güvâlyâr) Racası Vikramaditya’da (Bikermâcit) hayatını kaybetmiş, ancak Vikramaditya’nın savaşa girmeden önce Agra Kalesi’ne gönderdiği mücevherlerinin arasında dikkate değer bir elmasın da varlığından söz edilmektedir. Bâbü Şah, savaşın ardından 4 Mayıs 1526’da Agra’ya geldi ve ertesi gün oğlu Hümayun Şah, elması babasına takdim etti. Bâbü Şah elması oğluna geri vererek hediye etti ve bu elmas o günden sonra “Bâbü’ün Elması” adıyla ün kazandı (Bayrak 2006: 424; Dalrymple vd. 2017: 29-30; Sen 1953: 45-58; Tavernier 1925: 331-332). Bâbü Şah bu elmasın ele geçirilişini hatıratında şu şekilde anlatır:

“...Bikermâcî, Sultan İbrahim’i mağlûp ettiğimiz zaman, cehenneme gitti. Ev halkı ve çocukları Agra’da idi. Hümâyûn Agra’ya geldiği vakit, Bikermâcî’in ev halkının kaçmak niyeti varmış. Hümâyûn da gitmeğe bırakmamış. Kendi arzuları ile, birçok cevâhir ve kıymetli taşı Hümâyûn’a hediye ederler. Bunlar arasında Sultan Alâeddin’in getirmiş olduğu meşhur bir elmas vardı. Öyle meşhurdu ki, bir ehli bununun kıymeti hakkında: ‘Bütün dünyanın iki buçuk günlük masrafı’ demiştir. Galiba sekiz miskaldır. Ben geldiğim vakit Hümâyûn onu bana hediye etti. Ben de Hümâyûn’a bağışladım” (Bâbür 1970: 437).

KUH-İ NUR’UN BÂBÜR ŞAH’TAN SONRAKİ SERÜVENİ

Bâbür Şah’ın hayatını kaybetmesiyle beraber kısa süren saltanatının ardından yerine oğlu ve veliahdı Hümâyûn Şah (1530-1540, 1555-1556) geçti. Babası gibi güçlü bir karaktere sahip olmayan, zamanının çoğunu eğlence ile geçirdiği rivayet edilen Hümâyûn Şah, Afgan kabilelerinden Sûrîlerin lideri Şîr Şah Sûr’a karşı verdiği mücadeleyi kaybedince maiyetini Kâbil’de bırakarak 1540’ ta İran’a sığınmak zorunda kaldı. Burada Safevî Şahı I. Tahmasb tarafından törenle karşılanan Hümâyûn Şah, büyük ikram gördü. Bâbürlü saray tarihçisi Ebu’l-Fazl Allâmî’nin *Ekbernâme* adlı eserinde kaydettiğine göre; Hümâyûn Şah da kendisine gösterilen bu ihtiramın karşılığı olarak Safevî Şah’na çok kıymetli bir elmasla birlikte 250 Bedahşan yakûtu verdi (Allâmî 1907: 439). Eserin İngilizceye tercümesini yapan İngiliz Tarihçi Henry Beveridge ise bu kısımda verdiği dipnotta Tahmasb’a verilen mücevherin “Bâbürlü Elması” veya “Kuh-i Nur” diye bilinen elmas olduğunu kesin bir dille zikreder. Ancak tarihçilerin ekseriyeti Tahmasb’a verilen bu elmasın Kuh-i Nur olduğuna dair kesin bir bilginin olmadığını ifade ederler. Örneğin, bir başka İngiliz Tarihçi Edwin William Streeter de “Bâbürlü Elması” ve “Kuh-i Nur”un iki isim altında bir taş mı, yoksa kesinlikle göründükleri gibi gerçekten iki farklı elmas mı olduğunun hâlâ belirsizliğini koruduğunu söyler (1882: 32). Hatta o sırada yine Hindistan’daki maden yataklarından çıkarılmış ve Bâbürlülerin eline geçmiş olan Kuh-i Nur’un ikizi denilebilecek, hemen hemen aynı değerde *Derya-i Nur* isimli pembe renkli başka bir elmasın daha varlığının bilinmesi Beveridge’in izahındaki şüpheyi daha da artırmaktadır.

Safevî Şah’na hediye maiyetinde verilen elmasın Kuh-i Nur olmadığı düşünülmektedir. Zira Bâbür Şah’ın kızı, Hümâyûn’un kız kardeşi olan Gülbeden Begüm’ün bizzat kaleme aldığı ve ağabeyinin dönemini anlattığı *Hümâyunnâme* adlı eserde, “*Hazinede para kalmadığı için Hazret, Turdi Bey’den ki, pek çok parası vardı, borç istediler. O da onda iki faizle, seksen bin eşrefi (altın sikke) verdi. Hazret bu parayı alıp onu payları mucibince bütün ordu halkına dağıttılar*” diyerek Hümâyûn Şah’ın İran’a sığınmak için yolda olduğu sırada hiç parasının kalmadığını belirtmiştir (Gülbeden 1987: 167-178; Şahin 2016: 1-22). Yine yolda olduğu sırada oğlu Ekber Şah’ın doğum haberini alan Hümâyûn Şah’ın bu müjdenin karşılığı olarak yanında bulundurduğu güzel kokudan başka yanındakilere verebilecek hiçbir hediyesinin olmadığını belirterek

şunları söylediği kaydedilir, “Oğlumun doğumu dolayısıyla size verebilecek hiçbir hediye yok. Bu kokuyla oda koksun ve bu şekilde çocuğumun şöhreti dünyaya yayılsın” (Anvar 1974: 268; Şahin 2020b; Şahin 2020c). Dolayısıyla taht ve tacını kaybettikten sonra sürgün sırasında çektiği onca cefanın ardından İran’a sığınmış olan Hümâyün Şah’ın borç isteyecek duruma düşüp, daha sonra Şah Tahmasb’a böylesi kıymetli bir hediye vermesi, uzak bir ihtimal olarak görünmektedir.

Hümâyün Şah’ın torunu ve Bâbürlülerin beşinci Hükümdarı Şah Cihan (1628-1658) tahta çıktıktan sonra saltanatının ve imparatorluğun ihtişamını yansıtmaya amacıyla altın Taht-ı Tâvûs’un yapılmasını emretti. Üzerinde tavus kuşu süslemeleri yer alan 4,6 metre yüksekliğinde bir kubbe altında, yerden yükseltilmiş 6,3 metrekarelik bir platform üzerinde kurulu bu tahtın üzerindeki her şey mücevher ve değerli taşlarla kaplatıldı. On milyon rupiye mal olan, yapımı yedi yıl sürüp 1635’te tamamlanan bu taht, Şah Cihan’ın ilk oturuşundan itibaren bir yüzyıl boyunca bunu gören ya da duyan herkesi Bâbürlü ihtişamı karşısında hayrete düşürmüştür (Fisher 2020: 48-49; Bayur 1987: 240). Şah Cihan döneminin Bâbürlü saray Tarihçisi Abdülhamîd Lâhûrî de *Padişahname* adlı eserinde İmparatorluğun görkemini yansıtan bu tahtın yapılış amacını başkalarının gözünden şu sözlerle özetlemiştir, “İmparator tahta çıkınca, feraset sahibi insanların görüşüne göre, böyle nadide mücevherleri elde etmenin ve böylesine harika pırlantaları saklamanın yalnızca tek bir hizmet sunabileceği aklına geldi: İmparatorluk tahtını süslemek” (1867: 49). Taht-ı Tâvûs’a nakşedilen bu değerli taşlarla ilgili varsayımlardan biri de bunlardan en kıymetlisinin Kuh-i Nur Elması olduğudur. Hatta Fransız seyyah Bernier’in seyahatnamesini notlandıran Dr. Valentine Ball, 1739’da Delhi’yi işgal ve yağma eden İran’daki Afşar Hanedanı kurucusu Nadir Şah’ın (1736-1747), Taht-ı Tâvûs’a nakşedilmiş bu elması ilk gördüğünde ona Kuh-i Nur adını verdiğini söyler (Bernier 1916: 471). Ancak Şah Cihan’dan sonra saltanat süren Âlemgîr Evrengzîb (1658-1707) döneminde Bâbürlü sarayını ziyaret eden bir diğer seyyah Tavernier ise Evrengzîb’in koleksiyonunda böyle bir elmas görmediğini belirtmiş, buna sebep olarak da Şah Cihan’ın o sırada hapiste tutulmasından dolayı Kuh-i Nur da dâhil birtakım mücevherleri kendi mülkiyetinde tutmasını göstermiştir (Tavernier 1925: 338).

Neticede Nadir Şah’ın Delhi’yi yağmalamasının ardından Kuh-i Nur elması da Taht-ı Tâvûs ile beraber İran’a götürüldü. Nadir Şah 1747 yılında kendi adamları tarafından çadırında öldürülünce, bu kıymetli taş, bir ara Nadir Şah’ın hizmetinde de bulunan ve Afganistan’da Dürrânî hanedanlığını kuran Ahmed Şah Dürrânî’nin (1747-1773) eline geçti. Ahmed Şah, Nadir Şah’ın öldürüldüğünü duyunca buna inanmayarak emrindeki 4 bin Afganlı kuvvetle onu korumak için kraliyet mahallelerine doğru aceleyle ilerlemeye başladı. Ancak 6 bin Kızılbaş muhafız tarafından önlerinin kesildiğini görüp, üzüntülerini dile getirmelerine rağmen onların saldırısına uğrayınca bir hile ile geri çekildi ve güvenli bir şekilde Kandahar’a ulaştı. Yolda Nadir’in kampından içinde Kuh-i Nur’unda bulunduğu bir hazine konvoyunun yolunu kesen Ahmed Şah, böylece elmasının yeni sahibi oldu. Kuh-i Nur, Ahmed Şah’ın

1773'deki ölümünden sonra, Dürrânîler iktidar üzerindeki hâkimiyetlerini kaybettiler ve son Dürrânî Hükümdarı Şah Şüca (y. 1785-1842) 1813 yılında Hindistan'a kaçmak zorunda kaldı. Kuh-i Nur'u da Pencap bölgesinde hüküm süren Sihlerin İmparatoru Maharaca Rancit Singh'e (1780-1839) hediye etti. Böylece Kuh-i Nur 36 yıl boyunca Sihlerin elinde olacak ve birçok yönden egemenliklerinin bir sembolü hâline gelecekti. Maharaca Rancit Singh ise elması, İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin Kuzey Hindistan'a görülmeye başladığı dönemde, kendisinden sonra tahta oturacak ve Sih İmparatorluğunun son büyük hükümdarı Maharaca Duleep Singh'e (y. 1838-1893) verdi (Fraser 1742: 136-137; Lockhart 1976: 152-267; Dalrymple vd. 2017: 80-90; Saray 2022: 11).

ELMASIN İNGİLİZLERİN ELİNE GEÇİŞİ VE HİNDİSTAN'IN İADE TALEBİ

Bâbür İmparatorluğu 18. yüzyıl başlarından itibaren veraset savaşları, imparatorluk içerisinde artan hizipleşmeler, eyaletlerde yaşanmaya başlayan yönetim krizleri, isyanlar ve ekonomik problemler gibi daha birçok sebepten dolayı zayıflamaya ve merkezi otoritesini kaybetmeye başladı. Diğer taraftan bu yüzyılda, İran'daki Afşarlar ve Afganistan'daki Dürrânîler karşısında ağır yenilgiler alan ve istilaya uğrayan Bâbürlülerin çöküş süreci daha da hızlandı. Bâbür İmparatorluğu'na son ve en büyük darbeyi ise 17. yüzyıl itibarıyla Hindistan'da faaliyet göstermeye başlayan İngilizler vurdu.

31 Aralık 1600'de kurdukları Doğu Hindistan Şirketi (East Indian Company) vasıtasıyla Hindistan'a ayak basan İngilizler, 12 yıl sonra diplomat Sir Thomas Roe'nin çabaları sonucunda Kral I. James'ten getirdikleri hediye ve mektuplarla Bâbürlü Hükümdarı Cihangir Şah'tan Sûret Limanı'nda ticarî üs kurmak için izin aldılar.

Zaman içerisinde artırdıkları ticari faaliyetleri Hindistan'ın diğer bölgelerine de kaydıran İngilizler, menfaatlerini korumak için oluşturduğu silahlı kuvvetlerle 1740'lı yıllarda askeri hareketlere girişmeye başladı. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi bu teşebbüslerin Hindistan'da tepkiye yol açması üzerine Bombay, Kalküta ve Madras'ı tahkim etti ve buralarda bağımsız birer ticaret merkezi kurdu. Bu sırada bölgede rekabete girdiği Fransızları büyük ölçüde saf dışı bırakan İngilizler, 18. yüzyılın ortalarından itibaren Hindistan'ın idaresinde söz sahibi oldular. Öte yandan İngiltere hükümetinin 1784'te Hindistan'a müdahale etme imkânı veren bir yasaya onay vermesiyle beraber arkasına devlet desteğini alan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, bu süreçte ortaya çıkan irili ufaklı devletlerle samimi ilişkiler kurdu ve bunların kendi aralarındaki rekabetten yararlanıp etki alanını daha da genişletti (Günaraslan 2020: 121; Zubrzycki 2023: 138; Vural 2015: 184-185; Özel 2021: 131-141-143).

Bâbürlülerin çöküş sürecinin daha da hızlandığı 19. yüzyılın başlarında, Hindistan'ın kuzeyine yönelen İngilizler, yerel güç hâline gelen Racput, Marata ve Sihlerle anlaşarak Hint alt kıtasının büyük bölümünü kontrol altına aldı. Ancak bu

yerel güçlerden Kuh-i Nur elmasını elinde bulunduran Sihler, İngilizler için ayrı bir önem arz ediyordu. 1843'te Pencap ve Sih İmparatorluğu'nun son hükümdarı Duleep Singh iktidara geldiğinde, ondan önceki dört mihrace de elmasa sahipti ancak onlar suikasta kurban gittiği için elmas Dunleep Singh'e miras kalmış, ancak İngilizler Singh'in saltanatına son vermiş, o tarihte henüz 10 yaşında olduğu söylenen Mihrace Singh de Pencap'ı Britanya İmparatorluğu'na dâhil eden son Lahor Anlaşması kapsamında Kuh-i Nur elmasını İngiltere'ye teslim etmek zorunda kalmıştır. Elmas daha sonra Mumbai'den (o zamanlar Bombay) HMS Medea gemisiyle Portsmouth, İngiltere'ye gönderilmiştir. Başka bir rivayete göre de Mihrace'nin vasiyeti ile tapınağa bağışlanması kararlaştırılan elmas, 19. Yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır.

1850'de Londra'da Kraliçe Victoria'ya sunulan 186 karatlık Kuh-i Nur'un gelen eleştirilere göre tek olumsuz tarafı kötü kesim nedeniyle donuk görünmesiydi. Prens Albert 1852'de elması yeniden kestirmeye karar verip birkaç kusuru ortadan kaldırarak ve oval parlak bir kesim yarattı. Tamamlanması yaklaşık 450 saat süren yeniden işleme, taşa oval kesimli bir pırlanta olarak daha fazla görünüm kazandırdı ve ağırlığı önemli ölçüde 186'dan 105,6 karata düşürdü. Taş, 3,6 x 3,2 x 1,3 santimetre boyutlarındadır. Artık önemli ölçüde daha küçük olmasına rağmen, yeniden kesim birkaç kusuru ortadan kaldırdı ve taşı kraliçenin tercih ettiği broş olarak çok daha uygun hâle getirdi. Franz Xaver Winterhalter'in 1856 yılında yaptığı Victoria'nın ünlü tablosunda², bir zamanlar Kraliçe Adelaide'e (y. 1792-1849) ait olan ve Kuh-i Nur ile süslenmiş bir broş taktığı görülmektedir. Bu yeni ayar bir kez daha Garrard'ın kuyumcuları tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer durumlarda Victoria bu taşı bir bileziğin ya da başındaki bir halkanın parçası olarak takmıştır. O zamandan beri, yeniden kesilen Kuh-i Nur, şu anda 2.800 diğer küçük pırlantanın yanında her biri Kraliçe Alexandra, Kraliçe Mary ve Ana Kraliçe Elizabeth de dahil olmak üzere İngiliz kraliçeleri tarafından giyilen dört farklı taca yerleştirildi (Judith 2016: 59; Shah 2017: 40-41; Streeter 1882: 116-135).

Kuh-i Nur elmasının İngiltere'ye götürülmesinin ardından 1858 yılında meydana gelen Büyük Hint İsyanı ile beraber Hindistan'daki son Türk hanedanlığı Bâbürlüler tarih sahnesinden çekilmiş, hukuki varlığı 1873'e kadar devam etse de Britanya Krallığı tarafından İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin faaliyetlerine son verilmiş ve Hindistan doğrudan Britanya'ya bağlanarak İngiltere'nin sömürgesi hâline getirilmiştir. Böylece üç asır boyunca Bâbürlülerin ihtişamını yansıtan Kuh-i Nur elması gibi Hindistan'a ait daha pek çok mücevher ve tarihî eseri İngiltere'ye taşıyan İngilizler 1858'den Hindistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1947 yılına kadar bu coğrafyayı kendi tahakkümüne almıştır (Bıyıktay 2021: 189-190; Günarlan 2019: 87). 1935 yılında Hindistan'ı ziyaret eden Türk yazar Halide Edib Adıvar, o sırada Hindistan'daki İngiliz sömürge düzenini anılarında şu ifadelerle özetlemiştir:

² Şekiller bölümünde görebilirsiniz.

“Hindistan emperyalist bir milletin oyun meydanı olmuştu. Hindistan’a hâkim olan İngilizlerin en zavallısı bile bir Cengiz Han kudretiyle Hindistan’da hüküm sürüyordu. Değil insanlar, hayvanlar, hatta yılanlar bile onların tahakkümüne boyun eğmişlerdi” (2014: 22).

Hindistan 1947’de bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra Hint hükûmeti tarafından İngiltere’ye çağrı yapılmış ve ülkenin sembolü hâline gelen Kuh-i Nur elmasının iadesi talep edilmiştir. Bu çağrıların daha sonraki yıllarda da defalarca tekrarlanmasına rağmen herhangi bir netice alınamamış, 2010 yılında dönemin İngiltere Başbakanı David Cameron Hindistan’a gerçekleştirdiği resmî bir ziyarette, gazetecilere, elması iade etmenin “pratiği olmayan bir teamül” olacağını belirterek, “Eğer birine evet dersanız, bir de bakmışsınız ki British Museum boşalmış” ifadelerine yer vermiştir. Bir grup Hintli yatırımcı ise 2015 yılında elmasının ülkelerine geri verilmesi amacıyla hukuk yolunu tercih ederek yasal bir süreç başlatmıştır. En son Hindistan Kültür Bakanlığı tarafından yapılan resmî açıklamada Hindistan hükûmetinin Kuh-i Nur’u geri almak için gereken tüm mücadeleyi göstereceğini söylemiştir. Zaman zaman haberlere de konu olan Kuh-i Nur’un geleceği ile ilgili belirsizlik sürerken Hintler bu elmanın 19. yüzyılda İngilizler tarafından “çalındığını”, İngiltere ise, Kraliçe Victoria’ya “hediye edildiğini” iddia etmeye devam ediyor (Sen 1953: 137-141; Öğütçen 2016). Hintlilerin çalındığını belirttiği, İngilizlerin ise 1850 yılında Kraliçe Victoria’ya hediye edildiğini, iddia ettiği miras aslında, Hümayun Şah’ın türbesindeydi. Taj (Tac) Mahal kadar yüksek bir sanat eseri olan Hümayun Şah’ın kabri ve türbesinde bulunan avizenin son tırnağında duran Kuh-i Nur, İngilizler tarafından alınmıştır.

Miller (Miller 2016: 58, 59), *Jewel* isimli eserinde Kuh-i Nur’un günümüze kadarki tarihi sürecini şu şekilde özetliyor:

1100-1300- Kuh-i Nur ilk olarak Güney Hindistan’da bulundu.

1526- İlk kez Babür Şah’ın hatratında bahsedildi.

1850- Sih İmparatorluğu’nun son Pencap Mihracesi Duleep Singh, Kuh-i Nur’u Kraliçe Victoria’ya verdi.

1851- Londra’daki Büyük Sergide ilk kez sergilendi.

1937- Kraliçe Elizabeth, eşi (George IV) nin taç giyme töreninde Kuh-i Nur’un olduğu tacı taktı.

1947- Bağımsız olan Hindistan elmasının iadesini istedi.

1976- Başbakan Zülfikar Ali Butto, ülkesi Pakistan için elmas üzerinde hak iddia etti.

2015- Bir grup Hintli yatırımcı elmasının iadesi için yasal işlem başlattı.

2022- Elmanın yer aldığı taç, en son bu tarihte Kraliçe Elizabeth’in tabutu üzerinde görüntülenmişti. Elmas, günümüzde tarihi Londra Kulesi’nde sergileniyor.

SONUÇ

Hindistan'ın, tarihi boyunca dış istilaya açık bir coğrafya olması, bu ülkenin kaderinin yabancılar tarafından tayin edilmesinde önemli bir etken olmuştur. Ancak Hindistan tarihi incelendiğinde Hint alt kıtası dışından gelip Türkler dışında burayı vatanı olarak tasavvur eden başka bir millet olmadığı görülür. Bu bakımdan asırlarca devam eden Hint-Türk birlikteliğinin bozulması ve Hindistan'ın zenginliklerinin dışarıya aktarılması Türklerden başka milletlerin, özellikle de Avrupalıların bu coğrafyaya ilgi duymasıyla başlamıştır. Dolayısıyla Avrupalılar Hindistan'a sömürge amacıyla gelirken, buranın kadim yaşayanları olan Türkler, hem Hindistan'a ait olan zenginliklere sahip çıkmışlar hem de bu zenginlikleri kendi kültürel birikimleri ile harmanlayarak bunları Hindistan tarihine nakşetmişlerdir. İşte bu harmoniye yüzlerce örnekten bir tanesi de Taht-ı Tavus'a nakşedilen ve Bâbürlü ihtişamını yansıtan Kuh-i Nur elmasıdır.

Kuh-i Nur elmasının tarihi ile ilgili tartışmalar sürerken biz de konu edindiğimiz bu araştırmamızda dönemin kaynakları ışığında bu kıymetli mücevherin ortaya çıkışından günümüze kadar olan serüvenini farklı bir perspektiften incelemeye çalıştık. Tarihî bir miras olarak Hindistan'a ait bu elmanın hangi maden yatağında bulunmuş olduğu kesin olarak aydınlatılamamış bir husustur. Ancak bu elmanın 14. yüzyılın hemen başlarında Delhi'de hüküm süren Halaç Türklerinin eline geçtiği, 16. yüzyılın başlarında ise buradaki son Türk hanedanı Bâbürlülerin mülkiyetine girdiği ve en uzun süre de onların himayesinde kaldığı açıktır. Dolayısıyla daha sonra farklı krallıklar arasında el değişse de "Türklerden veya Bâbürlülerden Hindistan'a bir miras" olarak ifade edebileceğimiz Kuh-i Nur'un, bugün gelinen noktada maddi değerinden çok Hint alt kıtasının sembolü olarak görülmesi Hindistan ve İngiltere arasındaki mülkiyet iddialarına farklı bir boyut kazandırmaktadır.

Gerek sosyal medya kanallarında gerek bazı medya iletişim organlarında Kuh-i Nur'a ilişkin çok sayıda bilgi de yer almaktadır. Söz konusu bilgilere göre Hindistan, Pakistan, İran ve Afganistan Kuh-i Nur üzerinde hak iddia edip İngiltere Kraliyetine dava açmış, ancak savaş tazminatı olarak verildiği hükmüne varılmış ve şu an Londra Kulesindeki Jewel House'da halka açık olarak sergilenmektedir. Dönemin İngiltere Başbakanı David Cameron'un iade talebine ilişkin sözleri dünya basınında geniş yer bulmuştu. Elması geri vermeyi "pratiği olmayan bir tekâmül" olarak tanımlayan Cameron, sözleri ile de büyük tepki topladı. Cameron, esas ismi Koh-i Noor olan elmanın iadesine ilişkin, "Eğer birine 'evet' dersanız, bir bakarsanız ki British Museum boşalmış" ifadesini kullandı. İlk olarak Mahatma Gandhi'nin soyundan gelen Tushar Gandhi'nin iade talebinde bulunduğu Kuh-i Nur, İngiliz Kraliçesi II. Elizabeth'in 340 milyon sterlinlik servetinin arasında bulunuyor ve hâlen tarihi Londra Kulesi'nde sergileniyor.

ŞEKİLLER

İngiliz Kraliyet Tacı-Ortasına Yerleştirilmiş Kuh-i Nur Elması ve Kraliçe II. Elizabeth
<https://www.dunyabulteni.net/haberleri/Kuh-i-%20nur> (erişim tarihi 4.6.2023)

Before 1852, 186 Cart

After 1852, 105 Cart

Kuh-i Nur'un Eski ve Yeni Formları

<https://www.sinapirlanta.com/sina-akademi/dunyanin-en-buyuk-elmaslari-isik-dagi-koh-i-noor> (erişim tarihi 4.6.2023)

Kraliçe Victoria, Franz Xaver Winterhalter, 1856

<https://www.worldhistory.org/image/13973/queen-victoria-wearing-the-koh-i-noor/>(erişim tarihi 21.11.2023)

KAYNAKÇA

- ADIVAR, H. E. (2014). *Hindistan'a Dair*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- ALİ, H. A. (2020). *Hindistan'da Türklerin Son Savaşı (1857)*. Ankara: Platanus Publishing.
- ALLÂMÎ, E. F. (1907) *The Akbarnama* (çev. Henry Beveridge). Kalküta: The Asiatic Society.
- BÂBÜR, Z. M. (1970). *Bâbürnâme* (çev. Reşit Rahmeti Arat). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- BAYRAK, M. O. (2006). *Türk İmparatorlukları Tarihi*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınevi.
- BAYUR, Y. H. (1987). *Hindistan Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- BERNIER, F. (1916). *Travels in The Mogul Empire 1656-1668* (ed. Vincent A. Smith). London: Oxford University Press.
- BHAVAN, B. V. (1960). *The Delhi Sultanate* (ed. Ramesh Chandra Majumdar). Bombay: Printed in India.
- BIYIKTAY, Ö. H. (2021). *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*. Ankara: Panama Yayınları.
- DALRYMPLE, W., ANAND, A. (2017). *Koh-i-Noor: The History of the World's Most Infamous Diamond*. New Delhi: Bloomsbury Publishing.

- FİRİŞTE, M. K. (1829). *Târîkh-e Farishta* (çev. John Briggs). Delhi.
- FISHER, M. H. (2020). *Bâbürlüler: Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu* (çev. Mehmet Fatih Çalışır). Kronik Yayıncılık: İstanbul.
- FRASER, J. (1742). *The History of Nadir Shah*. London: Royal Society.
- GÜLBEDEN (1987). *Hümâyunnâme* (çev. Abdürreb Yelgar, haz. Eymen Manyas). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÜNARSLAN, H. (2019). "İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin Hindistan'ı İşgal Süreci". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7/17: 87-102.
- GÜRASLAN, H. (2020). "Avrupalıların Doğu Ticareti Mücadelesi: İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Kurulması". *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44/2: 101-126.
- JACKSON, P. (1999). *The Delhi Sultanate A Political and Military History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JUDITH, M. (2016). *Jewel A Celebration of Earth's Treasures* (ed. Anna Fischel). London: Penguin Random House.
- KHAN, I. (1990). *The Shah Jahan Nama of Inayat Khan: an Abridged History of the Mughal Emperor Shah Jahan* (ed. W. Begley and Z. Desai). Delhi: Oxford University Press.
- KONUĞU, E. (1993). "Cihangir". *İslâm Ansiklopedisi* (C. 7). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 538-539.
- LÂHÛRÎ, A. (1867). *Padişahname* (ed. M. Kabiruddin Ahmad and M. Abdur Rahim). Kalküta: College Press, Kalküta.
- LOCKHART, L. (1976). *Nadir Shah*. Lahor: A Critical Study Based Mainly Upon Contemporary Sources.
- MAJUMDAR, R. C., RAYCHAUDHURI, H. C., DATTA, K. (1946). *An Advanced History of India*. Delhi: Macmillan And Co of India Ltd.
- MILL, J. (1826). *The History British India*. London: Printed For Baldwin.
- MILLER, J. (2016). *Jewel Celebration Earths Treasures*. London: D.K. Publishing
- ÖÇÜTCEN, B. S. (2016). "Hindistan 'Kuh-i Nur' Elmasını Yeniden Sahiplendi". *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/hindistan-kuh-i-nur-elmasini-yeniden-sahiplendi/558200> (3.4.2023).
- ÖZCAN, A. (1998). "Hindistan". *İslâm Ansiklopedisi* (C. 18). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 75-81.
- ÖZEL, T. İ. (2021). *İngiliz Doğu Hindistan Şirketi*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- ROTHERMUND, D. (2021). *Hindistan Tarihi: Orta Çağ'dan Günümüze* (çev. Nurettin Demir), İstanbul: Runik Kitap.
- SANDHU, G. S. (2006). *Maharaja Duleep Singh The King in Exile*. Pencap: Institute of Sikh Studies.
- SARAY, M. (202). *Afganistan ve Türkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- SEN, N. B. (1953). *History of Koh-i-Noor*. New Delhi: New Book Society of India.
- SHAH, S. V. (2017). "Romancing The Stone: Victoria, Albert, And The Koh-i-Noor Diamond". *The University of Chicago Press Journals*, 24/19: 29-46.
- STRETEER, E. W. (1882). *The Great Diamonds of The World: Their History and Romance* (ed. Joseph Hatten, Augustus Henry Keane). London: George Bell & Sons.
- ŞAHİN, H. H. (2016). "Babürlü Sultanı 'Gülbeden Begüm'". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 3 (8), 1-22. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/28221/432314>
- ŞAHİN, H. H. (2020a), "Intellectual Heritage of Zakhiriddin Muhammad Babur and the Present". *International Scientific and Practical Conference Book*, Rusya: Moskova.

- ŞAHİN, H. H. (2020b). "Sosyal Tarih Açısından Bir Hatıratın Muhteva Analizi "Gülbeden Begüm'ün Hümâyunnâmesi". *Turkish Studies-Historical Analysis*, 15/2: 641-676.
- ŞAHİN, H. H. (2020c). *Hindistan'da Türk Rönesansı: Ekber Şah ve Dini İlahi'si*. İstanbul: Selenge Yayınevi.
- TAVERNIER, J. B. (1925). *Travels in India* (çev. Valentine Ball, ed. William Crooke). London: Oxford University Pres.
- VURAL, S. (2015). "Sipahi Ayaklanmasının Siyasi Sebepleri". *Belgü*, 2: 181-202.
- WILKINSON, H. (ed). (2016). *Jewel A Celebration of Earth's Treasures*. London: Penguin Random House.
- ZUBRZYCKI, J. (2023). *Kısa Hindistan Tarihi* (çev. Zeynep Demir). Ankara: Say Yayınları.